

Antonio Sant'Elia

Manifest futurističke arhitekture

Arhitektura ne postoji od 18. stoljeća.¹ Smiješna zbrka različitih stilskih elemenata koji maskiraju kosture novih građevina zove se moderna arhitektura. Nova ljepota cementa i čelika profanirana je umetanjem karnevalskih ukrasa, što se ne može opravdati ni strukturalnim potrebama ni našim ukusom. Sve to stiže iz drevnog Egipta, Indije i Bizanta, ili od kretenskog cvjetanja idiotizma zvanog neoklasicizam.

Arhitektonsko je kurvanje dobrodošlo u Italiji, a grabežljiva strana nesposobnost prolazi kao ingeniozan pronalazak, kao radikalno nova arhitektura. Mladi talijanski arhitekti (oni koji su svoju originalnost izvukli skrovitim i prinudnim listanjem umjetničkih žurnala) daju oduška svom talentu u novim kvartovima gdje vesela salata šiljastih stupića, lisnatog nakita iz 17. stoljeća, gotičkih lukova, egipatskih pilastara, rokoko voluta, kerubina i napuhanih karijatida iz 15. stoljeća zauzima mjesto ozbiljnog stila, drsko se smatrajući monumentalnom. Kaleidoskopsko pojavljivanje i nestajanje oblika, samoumnožavanje mašinerije, dnevni rast potreba uzrokovan brzim saobraćajem, koncentracijom pučanstva, higijenom i stotinom drugih fenomena modernog života, od svega toga ne daju se smesti ti samozvani obnovitelji arhitekture. A to su oni koji tvrdoglavo ustraju na pravilima Vitruvija, Vignole i Sansovina i koji, s prigodnom njemačkom arhitektonskom publikacijom u ruci, ponovo utiskuju sliku stoljetne imbecilnosti u naše gradove, tvrdeći da je to neposredna i vjerna projekcija nas samih. U njihovim je rukama ta ekspresivna i sintetička umjetnost postala isprazna stilistička vježba, ponovno prežvakavanje loše probavljenih formula koje tradicionalnu kutiju od kamena i opeke prerušavaju u modernu građevinu. Kao da mi, koji čuvamo i potičemo pokret svim mehaničkim sredstvima, bukom i brzinom naših života, možemo živjeti u istim kućama i ulicama koje su građene za potrebe čovjeka prije četiri, pet ili šest stoljeća.

To je vrhunaska imbecilnost moderne arhitekture, ovjekovječena pohlepnom suučesništvom akademija, tih koncentracionih logora za inteligenciju. Ondje se mladi prisiljavaju na onanističko kopiranje klasičnih modela, umjesto da im se mašta usmjeri rješavanju novih urgentnih problema: *fururističke kuće i grada*. Kuće i grada u našem

duhovnom i materijalnom vlasništvu, gdje naša razuzdana aktivnost može bješnjeti a da ne izgleda kao groteskni anakronizam.

Problem futurističke arhitekture nije podešavanje linija ili pronalazanje novih okvira i vijenaca za vrata i prozore.² Zamjenjivanje stupova, pilastara i konzola s karijatidama, libelama, vilinskim konjicima i žabama također nije problem, kao ni izvedba fasade u goljoj opeki, žbukanje i prekrivanje kamenom. Problem nije ni³ formalno razlikovanje starih i novih zgrada, već konstrukcija futurističkih⁴ građevina na zdravim osnovama, s potpunom primjenom svih mogućih tehničkih i znanstvenih sredstava. Tako će se naše svakodnevne i duhovne potrebe otmjeno sresti, a sve što je groteskno, sumorno i suprotno našoj prirodi (tradicija, stil, estetika, proporcija) bit će odbačeno. Definirat ćemo nove oblike, nove linije, novu harmoniju profila i volumena; novu arhitekturu čiji će razlog postojanja biti u posebnim uvjetima modernog života, u podudarnosti s estetskim vrijednostima našeg senzibiliteta. Takva arhitektura⁵ ne može biti sapeta zakonima povijesnog kontinuiteta. Mora biti nova, kao i naš duh.⁶

Umijeće građenja razvilo se u vremenu i stilovima, jer su česte promjene mode uzrokovane povijesnim obrtima religioznih uvjerenja i političkih uređenja. Malokad se to događalo zbog dubokih promjena čovjekove okolice, promjena koje odbacuju i mijenjaju, kao što su otkrića prirodnih zakona, usavršavanje mehaničkih sredstava, racionalna i znanstvena upotreba materijala.

Proces sljedstvenog stilističkog razvoja arhitekture u modernom je životu zaustavljen. *Arhitektura se odvaja od tradicije. Kreće od početka, silom.*

Proračun otpornosti materijala i upotreba ojačanog betona i željeza izvan su tradicionalnog i klasičnog razumijevanja arhitekture. Moderni konstrukcijski materijali i naše znanstvene ideje nikako ne odgovaraju disciplini povijesnih stilova. To je glavni razlog grotesknom izgledu pomodnih građevina kojima se gipkost čeličnih greda i profinjenost ojačanog betona želi izokrenuti u tešku krivulju luka i masivnost mramora.

Snažna suprotnost između modernog i starog svijeta određena je svime što prije nije postojalo. U naš su život ušli elementi o kojima stari nisu mogli ni sanjati. Pojavile su se materijalne okolnosti i duhovna stanja s tisuću odraza. Kao najvažnije, iako još u začetku i slabo vidljivo, to je stvaranje novog ideala ljepote, ideja koja je već privukla maštu mase. Mi smo, zaista, izgubili osjećaj za monumentalno, glomazno i statično; obogatili smo svoj senzibilitet *ukusom za lakoću, praktično, efemerno i brzinu*.⁷ Osjećamo da nismo ljudi katedrala, palača,⁸ skupština, nego velikih hotela, željezničkih stanica, beskrajnih auto-putova, kolosalnih luka, pokrivenih tržnica, svijetlih galerija, ravnih putova i rušenja nezdravih dijelova grada.

2 Na ovom mjestu počinje »Messaggio«, odnoseći se na »problem moderne arhitekture«, ne na »problem futurističke arhitekture«.

3 »Messaggio« kaže »jednom riječju nije riječ o...« umjesto »ni«.

4 Umjesto »fururistička« u »Messaggiu« piše »nova« (arhitektura).

5 Na ovom mjestu u »Messaggiu« piše »naravno«.

6 »Messaggio« nastavlja: »...i okolnosti našeg trenutka u povijesti«.

7 »Messaggio« kaže samo »ukusom za lakoću i praktično«.

8 Riječi »palača« u »Messaggiu« nema.

1 Manifest futurističke arhitekture objavljen je u časopisu »Lacerba« kao dopunjen i izmijenjen tekst tzv. »Messaggio« manifesta tiskanog u katalogu izložbe »Nove tendencije« 20. svibnja 1914. godine. Na toj je izložbi, uz sudjelovanje drugih arhitekata kao što je Mario Chiattono, predstavljen »Novi grad« Sant'Elije. O porijeklu, razlikama i autorstvu tih dva tekstova napisano je više studija od kojih izdajamo: Giovanni Bernasconi, Sant'Elia fu o no futurista, La Provincia Como 19. X 1956; Alberto Longatti, Sant'Elia tra decadentismo e futurismo, katalog stalne izložbe, Como 1962; Maurizio Calvesi, Le due avanguardie, Laterza ed. Bari 1971; Jacqueline Gargus, The futurist Manifestoes, Architectural Design 51/1981. Dominantna je teza u svim navedenim tekstovima da su Marinetti i Boccioni bitno utjecali na transformaciju »Messaggio« u manifest, dopunjavajući ga dionicama izraženije futurističkog karaktera. Manifest je preveden usporedo iz više navedenih izvora, a bilješke s istaknutim razlikama napravljene su prema istraživanjima spomenutih autora.

Moramo pronaći i rekonstruirati futuristički⁹ grad kao beskrajno, uskomešano brodogradilište, mobilno i dinamično u svakom svom dijelu; futurističku¹⁰ kuću kao golemi stroj. Liftovi ne smiju biti skriveni kao usamljeni crvi u stubištima; stube – sada nepotrebne – bit će odbačene, a liftovi će se izvijati duž fasade poput stakleno-željeznih zmija. Betonska, željezna i staklena zgrada, lišena slika i skulptura, obogaćena samo prirodnom ljepotom izbočina i linija, bit će ekstremno ružna u svojoj mehanicističkoj jednostavnosti – široka i visoka koliko je potrebno, nesputana gradskim ograničenjima. Mora nastati na rubu bućnog ponora: ulice se više neće protezati kao otirači na razizemlju, nego će uroniti nekoliko katova u podzemlje i srediti velegradski promet povezujući se metalnim skelama i ubrzanim tekućim vrpcama.

Treba napustiti dekorativno.¹¹ Problem futurističke¹² arhitekture mora biti riješen udarima genija, ojačan znanstvenim i tehnološkim iskustvom,¹³ a ne potkradanjem fotografija Kine, Perzije i Japana ili besmislenom primjenom Vitruvijeve načela. Sve mora biti revolucionirano. Krovovi i podzemni prostori moraju biti potpuno iskorišteni, važnost pročelja mora biti smanjena, pitanje dobrog ukusa mora biti s vijenaca, slatkih malih kapitela i hodničića prebačeno na zahtjevnije pitanje rasporeda masa, na široku dispoziciju osnova. Recimo dosta¹⁴ monumentalnoj, funeralnoj, spomeničkoj arhitekturi.¹⁵ Dignimo u zrak spomenike, pločnike, portike i stubišta, potopimo ulice i trgove, podignimo razinu grada.¹⁶

Prezirem i pobijam:¹⁷

1. Svu¹⁸ avangardnu pseudo-arhitekturu, austrijsku, mađarsku i američku;¹⁹
2. Svu klasičnu, svečanu, hijeratsku, kulisnu, dekorativnu, monumentalnu, lijepu i ugodnu arhitekturu;
3. Balzamiranje, obnovu i umnožavanje starih spomenika i palača;²⁰
4. Uzdižuće i horizontalne linije, kubične i piramidalne oblike koji su statični, teški, mučni i potpuno izbačeni iz našega najnovijeg senzibiliteta;

9

»rekonstruirati moderni grad«.

10

»moderanu kuću«.

11

U »Messaggio« stoji: »stoga mislim da treba napustiti dekorativno i monumentalno i da treba...« Ton teksta ovdje se bitno mijenja, pasivni način zamijenjen je aktivnim.

12

»moderne« umjesto »futurističke«.

13

U »Messaggio«: »solidnom znanstvenom i tehnološkom kulturom«.

14

»Messaggio« započinje: »Vrijeme je da se kaže dosta«.

15

»Messaggio« nastavlja: »i da arhitektura mora biti nešto bolje, vitalnije, a da se to nešto postigne, treba početi dizati u zrak...«

16

»Messaggio« nastavlja: »...treba preurediti zemljinu koru, svodeći je na slugu svake naše potrebe, svakog našeg hira«.

17

U »Messaggio«: »I zaključujem nesklon«.

18

»Messaggio« ne broji točke.

19

U »Messaggio« stoji samo »pomodnu arhitekturu svake zemlje i vrste«.

20

U ovoj rečenici nema riječi »palača«.

5. Upotrebu jedrih, voluminoznih, trajnih, zastarjelih i skupih materijala.²¹

I proglašavam:²²

1. Da je futuristička²³ arhitektura proračun,²⁴ arhitektura zastrašujuće hrabrosti i jednostavnosti, ojačanog betona, željeza, stakla, kartona, tekstilnog vlakna i svih supstituta drva, kamena i opeke koji dopuštaju maksimalnu elastičnost i lakoću;

2. Da futuristička²⁵ arhitektura stoga nije suhoparna kombinacija praktičnosti i korisnosti, već umjetnost, dakle sinteza i ekspresija;

3. Da su kose i eliptične linije dinamične, da u svojoj prirodi imaju tisuću puta veću emocionalnu snagu od vertikala i horizontala, da nijedna dinamična integrirajuća arhitektura ne postoji bez njih;²⁶

4. Da je primjena dekoracije na arhitekturu apsurdna, *dekorativna se vrijednost futurističke²⁷ arhitekture postiže jedino upotrebom i izvornim rasporedom sirovog, golog i nasilno obojenog materijala;*

5. Da,²⁸ kao što su stari crpili inspiraciju iz prirodnih elemenata, mi – materijalno i duhovno artifičijelni – moramo naći svoju inspiraciju u novom mehaničkom svijetu koji smo stvorili – naša arhitektura mora biti njegov najljepši izraz, njegova najcjelovitija sinteza, najefektnije umjetničko sjedinjenje;

6. Arhitektura je kao umijeće rasporeda izgrađenog oblika po posuđenim kriterijima gotova;

7. Arhitekturom smatramo napor da se slobodno i hrabro usklade čovjek i njegova okolica, tj. da se materijalni svijet učini direktnom projekcijom duhovnog;

8. Iz ovako koncipirane arhitekture ne mogu se izvesti plastične ili linearne navike, jer će nestalnost i pokretljivost biti glavne odlike futurističke arhitekture. *Građevine će trajati kraće od nas. Svaka će generacija izgraditi svoj grad.* Ta neprekidna obnova arhitektonske sredine pridonijet će pobjedi *futurizma* već afirmiranog *oslobodenim riječima, plastičkim dinamizmom, glazbom bez kvadratura i umijećem buke* – stoga ćemo se neumorno boriti protiv paseističkog kukavičluka.

Milano, 11. srpnja 1914.

S talijanskog preveo Feđa Vukić

21

»Messaggio« nastavlja: »...suprotnih kompleksu kulture i modernom tehničkom iskustvu«.

22

U »Messaggio«: »I tvrdim«.

23

»nova« (arhitektura).

24

U »Messaggio« »...hladni proračun«.

25

»istinska« (arhitektura)

26

Cijele ove točke nema u »Messaggio« manifestu.

27

Umjesto »futurističke« stoji »istinski moderne«.

28

»Messaggio« završava ovim pasusom. Na početku stoji: »...izjavljujem da...«.